

УДК: 01:004 + 015(477)

ЕЛЕКТРОННЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОМПЛЕКСНИХ БІБЛІОГРАФІЧНИХ РЕСУРСІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ

Катерина ЛОБУЗІНА

*Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
вул. Володимирська, 62, м. Київ, 01033, Україна, тел. (044) 288-13-86
ел. пошта: irbis_nbuv@ukr.net*

Публікацію присвячено дослідженню ролі бібліографії у сучасних глобальних комунікаціях. Показано важливість бібліографічних технологій в електронному середовищі. Висвітлено досвід Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, набутий в процесі створення електронних ресурсів національної бібліографії України.

Ключові слова: бібліографія, бібліографічні бази даних, бібліографічний пошук, каталогізація документів спеціалізованих фондів.

Питанням удосконалення методів бібліографування, бібліографічного пошуку та організації оптимальної структури довідково-бібліографічного апарату в умовах активного впровадження інформаційно-комунікаційних технологій присвячено дослідження багатьох спеціалістів. Основні аспекти формування поняття бібліографування як аналітичного інтелектуального процесу, спрямованого на організацію ефективного доступу до документальних інформаційних джерел, висвітлено у роботах П. Н. Беркова, А. А. Гречихіна, Н. Б. Зінов'євої, В. П. Леонова, М. Ю. Нещерт, П. Отле, А. В. Соколова, Л. Я. Філіпової, В. О. Фокеєва, Г. М. Швецової-Водки.

Основоположником ідеї створення комплексних бібліографічних ресурсів був бельгійський дослідник Поль Отле, який вважав бібліографічну роботу основною функцією бібліотек. Важливою була також ідея П. Отле щодо універсального характеру бібліографії, не тільки по відношенню до тематичного репертуару, а також і до типів джерел знання (письмових або графічних), створених за допомогою будь-яких знаків (листи, ілюстрації, діаграми, символи тощо). Він розглядав книгу, незалежно від місця видання і форми твору, як частину всесвітньої будівлі науки і елемент загальної енциклопедії. Відповідно до цього, всі бібліотеки світу складають єдину, ідеальну бібліотеку, а універсальний бібліографічний репертуар є каталогом усіх каталогів бібліотек, загальним змістом усіх видань, покажчиком Світової Енциклопедії. Нові технології сьогодні дають змогу втілити ідеї П. Отле щодо створення світової енциклопедії знань, доступ до якої здійснюється через бібліографію¹.

У 1980-х рр. свідченням дослідницького інтересу бібліографознавців до проблем бібліографічного пошуку стала робота А. А. Гречихіна². В ній, поряд з розглядом загальнотеоретичних питань бібліографічного пошуку, представлено короткий огляд

---

¹ Отле П. *Бібліотека, бібліографія, документація: избранные труды пионера информатики* / предисл., сост., коммент. Р. С. Гиляревский. – Москва, 2004. – 350 с. – (Специальный издательский проект для библиотек).

² Гречихин А. А. *Бибблиографическая эвристика: история, теория и методика информационного поиска: конспект лекций*. – Москва, 1984. – 48 с.

історії формування бібліографічної евристики як одного з напрямків бібліографознавства. Дослідження А. А. Гречихіна стали свідченням переосмислення методів бібліографічного пошуку, які П. Н. Берков виклав у 1960 р.³, в умовах впровадження автоматизованих бібліотечних технологій.

Теоретик бібліографознавства В. О. Фокеєв у своїй найвідомішій праці розвиває поняття бібліографічного знання як засобу комунікації та ціннісної орієнтації, регулювання, управління⁴. Для цивілізованого суспільства найважливішою складовою соціальної пам'яті стали документальні фонди, а головними інституціями документальної комунікації – архіви, видавництва, бібліотеки, бібліографічні та реферативні служби. Сьогодні символами становлення нації, поряд із національною мовою, є національні бібліотеки та національна бібліографія.

Нові підходи до бібліографічного опису, які підкреслили важливість у ньому додаткових точок доступу (тема/предмет, твір, організація, особа, місце, фізичні характеристики, анотація), було сформульовано у 1998 р. в ухвалених ІФЛА “Функціональних вимогах до бібліографічних записів” (*Functional Requirements for Bibliographic Records, FRBR*), які зафіксували переосмислені вимоги до каталогізаційної практики на міжнародному рівні⁵. Розроблені вимоги узагальнили матеріали “Міжнародного стандарту бібліографічного опису” (*International Standard Bibliographic Descriptions, ISBD*)⁶, “Правила укладання авторитетних та довідкових записів” (*Guidelines for Authority and Reference Entries, GARE*)⁷, “Правила укладання предметних рубрик” (*Guidelines for Subject Authority and Reference Entries, GSARE*)⁸ та довідник з “Міжнародного формату машиночитаної каталогізації” (*UNiversal MACHine Readable Cataloging, UNIMARC*)⁹. Метою цих нових підходів було визначення основних принципів каталогізації і базових функціональних елементів бібліографічного опису для національних установ. Їх розробники виходили з того, що дані бібліографічних записів, укладених для національної бібліографії, та бібліотечних каталогів використовуються широким колом користувачів і мають багато варіантів застосування як в бібліотеках, так і поза ними для: пошуку матеріалів за заданими критеріями; ідентифікації об'єктів; обрання документів, які відповідають потребам користувача; отримання доступу до описаного об'єкту. Підсумком проведеного дослідження став висновок про те, що “мінімізація” бібліографічного опису не відповідає потребам користувачів і можливостям інформаційного пошуку.

Значно змінились і погляди на бібліографічну діяльність бібліотеки як на когнітивний та культурологічний процес, що є природним, бо саме ця діяльність напряму пов'язана із системою організації знань у бібліотеці. Процесно-когнітивний та когні-

³ Берков П. Н. *Бибблиографическая эвристика: (к теории и методике библиографических разысканий)*. – Москва, 1960. – 173 с.

⁴ Фокеєв В. А. *Природа библиографического знания*: монографія. – Москва, 1995. – С. 62–87.

⁵ ISBD: International Standard Bibliographic Description [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ifla.org/publications/international-standard-bibliographic-description>.

⁶ Там само.

⁷ Guidelines for Authority and Reference Entries (GARE) / Recommended by the Working Group on an International Authority System; IFLA. – 1999. – Second edition. – Режим доступу: <http://www.ifla.org/files/cataloguing/garr/garr.pdf>.

⁸ *Guidelines for subject authority and reference entries (GSARE)* / IFLA. – München; New Providence; London; Paris, 1993. – 62 p.

⁹ *UNIMARC Manual. Bibliographic Format: Руководство по применению UNIMARC (ISO 2709) для библиографических данных* / Международная федерация библиотечных ассоциаций и учреждений (ИФЛА); ГПНТБ России. – Москва, 1998. – 52 с.

тивно-трансформаційний погляд на бібліографію сформулював В. П. Леонов, який обґрунтовує розуміння бібліографічної діяльності як створення саме бібліографічного знання (не інформації). Бібліографічна трансформація знань визначається як їх перетворення і взаємодія між особистісними знаннями бібліографа і користувача, як змістовний, соціальний за своїм характером, процес, що здійснюється між індивідуумами, як інтелектуальна задача, що розв'язується у процесі бібліографічної діяльності. В цьому контексті бібліограф і користувач бібліографічної інформації розглядаються у відношенні співтворчості. Важливим поняттям бібліографічної трансформації знання, відповідно до поглядів В. П. Леонова, є бібліографічна реконструкція, яка є не просто інформуванням користувача про інформаційні джерела, а науково-дослідною діяльністю, в результаті якої створюється нове знання про джерельну базу історико-культурних та наукових досліджень¹⁰.

А. В. Соколов формулює духовно-виробничу когнітивно-комунікаційну концепцію бібліографії як духовної та пізнавальної інфраструктури книжкової комунікації. Завдання бібліографії – пізнання документів (творів писемності і друку) і вироблення бібліографічного знання, оформлюваного у вигляді бібліографічних записів¹¹.

Сутність бібліографії, на думку В. О. Фокеєва, полягає в бібліографічному знанні, під яким слід розуміти результат особливої (бібліографічної) діяльності, що відбиває світ текстових комунікацій і сприяє освоєнню, трансляції книжкової культури. Він також підкреслює, що, незважаючи на зміну технологічної основи підготовки бібліографічної продукції (електронні інформаційні технології), основна місія бібліографії залишилась незмінною – забезпечення інтелектуального доступу до джерел знання (ноосфери)¹².

Н. Б. Зінов'єва розглядає бібліографію як один зі способів гомеостатичного регулювання інформаційних процесів суспільства і внутрішнього світу суб'єкта, здійснюваний шляхом гармонізації процесів інформаційного взаємообміну. У своїй роботі вона показує зростаючу роль бібліографа у формуванні комфортного інформаційного середовища для споживача¹³.

Еволюцію методів бібліографічного пошуку аналізує М. Ю. Нещерет, яка показує, що ці методи розвиваються разом із можливостями нових інформаційних технологій – від інтуїтивних до формально-логічних. Важливим є також висновок М. Ю. Нещерет щодо необхідності надлишкової аналітичної інформації у бібліографічному описі для створення передумов стимулювання когнітивної активності користувача¹⁴.

Ретельне вивчення та аналіз бібліографічних процесів українською дослідницею Л. Я. Філіповою¹⁵ приводить до логічних висновків, що навіть за умов повноцінної

¹⁰ Леонов В. П. Библиотекведение как фундаментальная наука (постановка проблемы) // *Библиотечное дело и проблемы информатизации общества*: тез. докл. междунар. науч. конф., Москва, 27–28 апр. 1999 г. – Ч. 1. – С. 30–32; Его же. *Библиотечно-библиографические процессы в системе научных коммуникаций*. – Санкт-Петербург, 1995. – 139 с.

¹¹ Соколов А. В. Вехи и альтернативы русской библиографии // *Библиография*. – 2001. – № 6. – С. 3–23.

¹² Фокеев В. А. О современном отечественном библиографоведении // *Мир библиографии*. – 2003. – № 3. – С. 6–10; Его же. Электронная библиография в системе современных научных коммуникаций (в контексте пост- и протобиблиографии) // *Вопросы библиографоведения*. – 2004. – Вып. 13. – С. 38–51.

¹³ Зиновьева Н. Б. *Библиография в структуре информационной культуры: теоретико-методологическое исследование*: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 05.25.03. – Краснодар, 1998. – 35 с.

¹⁴ Нещерет М. Ю. *Эволюция теоретических и методологических представлений о библиографическом поиске в отечественном библиографоведении*: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 05.25.03. – Москва, 2008. – 21 с.

¹⁵ Філіпова Л. Я. *Бібліографічні системи України в інформаційно-комп'ютерному середовищі: теорія, організація, технологія*: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 07.00.08. – Харків, 1999. – 34 с.

формалізації та автоматизації бібліографічних процесів неможливо відмовитися від індивідуальної творчої роботи бібліографа-професіонала. Але завдяки розвинутим інформаційним технологіям ця роль бібліографа реалізується вже в іншій якості – адміністратора бібліографічної системи, експерта бібліографічних знань, інженера по знаннях (або когнітолога). У своїх роботах вона підкреслює роль електронних інформаційно-бібліографічних ресурсів у сучасних соціальних комунікаціях, які мають забезпечувати процеси повноцінного розвитку науки й освіти в Україні.

Інформаційний обмін у умовах інтернет-середовища трансформувався в інформаційно-електронний обмін, у цьому аспекті важливим для України є формування національних бібліографічних веб-ресурсів, створення на їх основі інтегрованої системи національної бібліографії, впровадження у практику українських бібліотек віртуальних довідково-бібліографічних служб. З точки зору повноцінного представлення національних бібліографічних ресурсів важливою є розробка на основі міжнародних стандартів українського формату бібліографічних записів та формування україномовного лінгвістичного забезпечення бібліографічних пошукових систем¹⁶.

Роль бібліографічної інформації та бібліографічного пошуку в системі документальної комунікації як засоба подолання інформаційних бар'єрів вивчає Г. М. Швецова-Водка. Вона визначає основні функції бібліографічної (вторинної документної) інформації: пошукову, комунікативну, оцінювальну. Дослідниця також узагальнює поняття бібліографування на такі процеси згорання документної інформації, як предметизація, систематизація, анування, реферування¹⁷. З таким узагальненням не можна погодитися повністю, бо ці процеси вже відносяться до розкриття змісту документу, мають свою специфіку формування і, на відміну від бібліографічного опису, який має бути точним формалізованим пошуковим образом документа, будуть залежати від концепції представлення знань у бібліотечному фонді або інформаційно-пошуковій системі. Тому, на нашу думку, ці процеси змістового аналізу документів слід розглядати як окрему галузь наукового опрацювання документної інформації.

Проведений огляд основних напрямів розвитку бібліографічних досліджень свідчить про удосконалення методів бібліографування та бібліографічного пошуку, інтенсифікацію процесів гармонізації традиційних бібліографічних засобів з сучасним інформаційним середовищем. Як справедливо зазначає В. О. Фокеев, наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. бібліографія значно змінилася: розширилась її об'єктна сфера, яка ввібрала всю сукупність джерел знання (фільмографія, медіаграфія, ізографія, вебліографія тощо); змінилась технологічна основа підготовки бібліографічної продукції: від кустарних методів до баз даних і сучасних інформаційних технологій; підвищилась якість бібліографічної продукції, швидкість її генерування та розповсюдження¹⁸.

Фонд Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського є унікальним зібранням джерел інформації, яке включає книги, журнали, продовжувані видання, карти, ноти, образотворчі матеріали, рукописи, стародруки, газети, документи на нетрадиційних носіях інформації, має найповніше в державі зібрання пам'яток слов'янської писемності та рукописних книг, архіви та книжкові колекції видатних діячів

¹⁶ Там само; Филиппова Л. Я. *Автоматизированные библиографические базы данных: пользовательский подход: книга для работников электронных библиотек и информационных служб, имеющих гуманитарное образование.* – Киев, 1998. – 191 с.

¹⁷ Швецова-Водка Г. М. *Вступ до бібліографознавства:* навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – Київ, 2004. – 222 с.

¹⁸ Фокеев В. А. *Электронная библиография в системе современных научных коммуникаций...*

української й світової науки та культури. Різні стандарти опису та упорядкування документів спеціалізованих фондів: архівні документи, рукописи, стародруки, листівки, картографічні документи, ноти, образотворчі матеріали, преса, музейні експонати, викликають певні труднощі під час визначення описових метаданих. Кожен з цих видів документів має свої особливості опису (специфічну зону, де відображаються характеристики документу): карти (масштаб, колір, розмір, спосіб виготовлення, географічна рубрика), ноти (форма подання нотного тексту, тональність, засоби виконання, музичні жанри), стародруки (індивідуальні особливості примірника, печатки, автографи, засоби виготовлення, папір, філіграні, оправа), образотворчі матеріали (спосіб виготовлення, розмір, живописна техніка, образотворчі жанри, колір, папір, видавничі знаки, монограми художників, фізичний стан документів), листівки (гасла, лозунги, підписи, печатки, політичні партії), газети (наявність випусків за роками, зміна назви видання, періодичні додатки, спеціальні випуски), газетні та журнальні публікації (джерело публікації, анотація, дата виходу, тема публікації), рукописи (фонд, опис, заголовок документа, види поштових відправлень, текстологічна та зовнішня характеристика документу), архівні документи (фонд, опис, номер справи, заголовок справи, вид та спосіб відтворення документу)¹⁹.

Спеціалізовані підрозділи бібліотек мають власний науково-довідковий та пошуковий апарат, що зберігається безпосередньо в цих підрозділах. Більшість каталогів не входять до складу загального електронного каталогу бібліотек, що пов'язано зі змістовною специфікою технології наукового опису та характером організації фондів. Це стосується рукописів та стародруків, рідкісних видань, архівних джерел, історичних колекцій. Така ситуація пов'язана з історичною долею вітчизняних бібліотек, які впродовж ХХ ст. відчували на собі усі наслідки політичних та соціальних катаклізмів, зазнавали значних втрат, переміщень, забуття. Найбільш уразливими стали національні історико-культурні фонди, які були визнані неактуальними або потрапили до спецфондів, заборонених або обмежених у доступі²⁰.

Найбільший інтерес з точки зору презентації України у міжнародних комунікаціях викликає національна бібліографія, метою якої є найповніше дослідження та опис української друкованої продукції за трьома основними ознаками, які окреслюють поняття "українська книга": твори друку, видані українською мовою, незалежно від місця видання; твори друку, видані всіма мовами на території сучасної України; твори друку про Україну і її народ, видані всіма мовами, незалежно від місця видання. Розглядаючи національну бібліографію у контексті діяльності міжнародних організацій (ІФЛА, ЮНЕСКО), В. Омельчук та Д. Устиновський, висловлюють думку про те, що Україна повинна передовсім думати про свої пріоритети, які полягають у вичерпному обліку національного друкованого репертуару як відображення надбань вітчизняної культури. Кінцевою метою програми "Національна бібліографія України" повинно стати створення зводу рукописної, друкованої, електронної україніки, підготовка електронних баз даних, науково-бібліографічних видань серії "Національна бібліографія України", видання покажчиків і каталогів широкого видового спектру: рукописів, книг, газет, картографічних, нотографічних, образотворчих видань, видань зарубіжної україніки, тобто всього того, що було створено в процесі тривалого історичного розвитку україн-

¹⁹ Российские правила каталогизации. Ч. 2: Специальные правила каталогизации отдельных видов документов [Електронний ресурс] / Н. Н. Каспарова [и др.]; Рос. библ. ассоц., Межрегион. ком. по каталогизации. – Москва, 2005. – Режим доступу: <http://www.nilc.ru>.

²⁰ Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. *Бібліотечна справа в Україні в ХХ столітті*: монографія. – Київ, 2009. – 530 с.

ського народу. Великий внесок у реалізацію цього проекту зробила Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, зокрема відділ національної бібліографії²¹.

У 2007 р. почався новий етап створення національної бібліографії, пов'язаний із формуванням зведеного каталогу-репертуару україномовної книги та системи каталогів спеціалізованих фондів НБУВ, унаслідок чого було створено базу даних “Зведений каталог-репертуар україномовної книги. 1798–1923 рр.”, яка продовжує розвиватися і сьогодні. Програмно-технологічну основу цього проекту склали бази даних, створені на клієнт-серверній платформі, що дало змогу організувати мережеву взаємодію багатьох співробітників спеціалізованих підрозділів НБУВ: відділу національної бібліографії, відділу образотворчих мистецтв, відділу формування музичного фонду, відділу газетних фондів, відділу зарубіжної україніки, відділу стародруків та рідкісних видань, сектору картографічних видань.

Крім книг та періодичних видань, спеціалізовані підрозділи – учасники проекту зведеного каталогу-репертуару україномовної книги – опрацьовують специфічні види друкованої продукції: образотворчі матеріали, ноти, карти, газети, стародруки. Для організації роботи з усіма цими видами видань у бібліографічних базах даних було здійснено адаптацію стандартних бібліографічних описів до вимог міжнародних стандартів і специфіки опису кожного із видів документів, деякі з яких є національним надбанням України, можуть бути прирівняні до музейних експонатів і атрибутовані лише фаховим спеціалістом. Важливим було те, що у стандартному наборі елементів UNINARC, формату, який постачається як типове рішення для публічних бібліотек, відсутні багато з необхідних елементів для опису нестандартних матеріалів спеціалізованих фондів. Це пов'язано з тим, що далеко не кожна бібліотека має такі різноманітні та оригінальні документи у своїх фондах, як Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Отже, робота з документами та бібліографічними базами даних кожного підрозділу вимагала своїх особливих підходів.

Для кожного з видів каталогів (газет, нот, аркушевих видань, біобібліографії) було розроблено спеціалізовані вихідні формати, завдяки яким на кінцевому етапі опрацювання каталогу автоматично отримується основна частина каталогу (бібліографічні описи розташовані у необхідному порядку: за алфавітом, хронологією, предметними рубриками) і необхідний комплект спеціалізованих покажчиків до каталогу (іменний, назв, видавництва і друкарень, хронологічний, місце видання, персоналій, автографів тощо). За умов такої організації роботи відбувається значна економія часу з форматування і оформлення бібліографічних описів, підготовки відповідних покажчиків до видання. Крім того, відредаговані бібліографічні записи автоматично поповнюють пошуковий апарат електронних каталогів і баз даних, можуть бути опубліковані для читачів/користувачів бібліотеки у локальному або онлайнному режимі.

Опрацьовані та підготовані фаховими спеціалістами записи створили відповідну інфраструктуру для формування та управління електронними інформаційними ресурсами. Записи в електронному вигляді можна багаторазово використовувати для службових та інформаційних цілей, серед яких: укладання бібліографічних покажчиків і каталогів; формування пошукового апарату для описової частини метаданих електронних колекцій; ідентифікація документів у процесах реставрування та консервації. Структура записів для всіх баз даних передбачає сумісність основних пошукових елементів метаописів (автори, назва, рік видання, ключові слова, індекси Рубризатора

---

²¹ Омельчук В., Устиновський Д. Національна бібліографія України – пріоритетний напрям наукової діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського // *Бібліотечний вісник*. – 2011. – № 2. – С. 3–10.

НБУВ), що створює необхідні передумови для формування єдиного інформаційного простору бібліотеки, розробки комплексних інформаційних ресурсів з інтегрованим пошуковим апаратом і користувацьким інтерфейсом.

Результатом проведених науково-організаційних та програмно-технологічних заходів стало створення на порталі НБУВ комплексів бібліографічних баз даних: “Стародруки та рідкісні видання”, “Картографічні матеріали”, “Зарубіжна україніка”, “Музичні та нотні видання”, “Образотворчі видання”, “Газети” тощо. Остаточною метою всіх цих бібліографічних проєктів є формування онлайн-інтегрованого ресурсу з сучасним пошуковим апаратом, який надасть користувачам у всьому світі доступ у “єдиному вікні” до інформаційних джерел національного надбання України.

ELECTRONIC ENVIRONMENT AS A MEANS OF INTEGRATED BIBLIOGRAPHIC RESOURCES OF NATIONAL LIBRARY

Kateryna LOBUZINA

*V. I. Vernads'kyi National Library of Ukraine,
62, Volodymyrs'ka Str., Kyiv, 01033, Ukraine, tel. (044) 288-13-86
e-mail: irbis_nbu@ukr.net*

The role of bibliography in the modern global communications is presented in the article. The importance of bibliographic technologies in the electronic environment has been shown. The experience of the V. I. Vernads'kyi National Library of Ukraine acquired in the development of electronic resources of the national bibliography of Ukraine is highlighted.

Keywords: bibliography, bibliographic databases, bibliographic search, cataloging the documents of specialized funds.

ЭЛЕКТРОННАЯ СРЕДА КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ КОМПЛЕКСНЫХ БИБЛИОГРАФИЧЕСКИХ РЕСУРСОВ НАЦИОНАЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКИ

Екатерина ЛОБУЗИНА

*Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского,
ул. Владимирская, 62, г. Киев, 01033, Украина, тел. (044) 288-13-86
эл. почта: irbis_nbu@ukr.net*

Публикация посвящена исследованию роли библиографии в современных глобальных коммуникациях. Показана важность библиографических технологий в электронной среде. Освещен опыт Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского, приобретенный в процессе создания электронных ресурсов национальной библиографии Украины.

Ключевые слова: библиография, библиографические базы данных, библиографический поиск, каталогизация документов специализированных фондов.

Стаття надійшла до редколегії 29. 10. 2012

Прийнята до друку 2. 12. 2012